

## JADIDCHILAR-MARIFATPARVARLARNING PEDAGOGIK YONDASHUVLARI: MILLIY TA'LIMGA YANGICHA QARASH

**Atamurodova Guljon**

*Alfraganus universiteti pedagogika fakulteti magistranti*

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada jadidchilar va marifatparvarlarning pedagogik yondashuvlari, ularning milliy ta'lim tizimiga qo'shgan hissalar va ta'limdagi yangicha qarashlari tahlil qilinadi. Jadidchilar ta'limni xalqni taraqqiyotga erishishning asosiy vositasi deb bilib, an'anaviy ta'lim tizimiga qarshi chiqib, ilm-fan va amaliy bilimlarni o'rgatishning ahamiyatini ta'kidladilar. Maqolada jadid pedagogikasining xususiyatlari, uning ilmiy va amaliy yondashuvlari, milliy qadriyatlar va tarixga bo'lgan e'tibor, shuningdek, yoshlarni tarbiyalashdagi yangi usullar muhokama qilinadi. Jadidchilar ta'limida erkin fikrlash va tanqidiy qarashlarni rivojlantirishga alohida ahamiyat berilgan.

**Kalit so'zlar:** Jadidchilar, marifatparvarlar, pedagogik yondashuvlar, milliy ta'lim, ta'lim tizimi, ilm-fan, amaliy bilimlar, milliy qadriyatlar, tarix, erkin fikrlash, tanqidiy qarash.

**Annotation.** This article analyzes the pedagogical approaches of the Jadid reformers and intellectuals, their contributions to the national education system, and their new perspectives on education. The Jadid reformers believed that education was the primary means for the people to achieve progress, opposing the traditional education system and emphasizing the importance of teaching science and practical knowledge. The article discusses the characteristics of Jadid pedagogy, its scientific and practical approaches, attention to national values and history, as well as new methods of educating youth. Special emphasis is placed on the development of free thinking and critical perspectives in Jadid education.

**Keywords:** Jadid reformers, intellectuals, pedagogical approaches, national education, education system, science, practical knowledge, national values, history, free thinking, critical perspectives.

**Аннотация.** В данной статье анализируются педагогические подходы джадидистов и просветителей, их вклад в национальную образовательную систему и новые взгляды на образование. Джадидисты считали образование основным средством для достижения прогресса народа, выступая против традиционной системы образования и подчеркивая важность преподавания науки и практических знаний. В статье обсуждаются особенности педагогики джадидистов, их научные и практические подходы, внимание к национальным ценностям и истории, а также новые методы воспитания молодежи. Особое

внимание уделяется развитию свободного мышления и критического подхода в образовании джадидистов.

**Ключевые слова:** Джадидисты, просветители, педагогические подходы, национальное образование, образовательная система, наука, практические знания, национальные ценности, история, свободное мышление, критическое мышление.

**Kirish.** XX asrning boshlarida Turkiston hududida yangi ta'lim yondashuvlari paydo bo'ldi, bu esa jadidchilar va marifatparvarlarning pedagogik goyalariga asoslangan. Jadidchilar, xususan, ilm-fan va ma'rifatni milliy taraqqiyotning asosiy omili sifatida ko'rib, o'zining pedagogik qarashlari va goyalari bilan nafaqat ta'lim tizimini, balki jamiyatni ham o'zgartirishni maqsad qilgan edilar. Ularning pedagogik qarashlari milliy ta'lim tizimiga yangicha yondashuvlarni olib keldi. Jadidchilar ta'limni xalqni taraqqiyotga erishishning eng muhim vositasi deb bilganlar. Ular an'anaviy, ortiqcha diniy va siyosiy to'siqlarga qarshi chiqib, ilm-fan va ma'rifatni keng tarqatishni asosiy vazifa deb hisoblashgan. Jadidlarning pedagogik g'oyalari va qarashlari, ularning ta'limda amalga oshirishni xohlagan o'zgarishlarini aks ettirgan. Jadidchilar, xususan, ta'limni insonning ruhiy va ma'naviy taraqqiyotining boshlang'ich nuqtasi deb bilganlar. Ular yoshlarni zamonaviy bilim bilan ta'minlashni, an'anaviy diniy bilimlardan tashqari, ilmiy va amaliy bilimlarni o'rgatishni maqsad qilganlar [1]. Ularning ta'limga bo'lgan yondashuvi, milliy madaniyatni asrab-avaylash va uni rivojlantirishga yo'naltirilgan edi. Jadidchilar va marifatparvarlarning ta'limga bo'lgan yangi yondashuvi, milliy ta'lim tizimida katta o'zgarishlarga sabab bo'ldi. Ular xalqning tarbiyasi va ta'limida yangi usullarni qo'llashni boshladilar. Bu yondashuvlar faqat ilmiy ma'rifat bilan chegaralanmay, balki milliy qadriyatlar, tarix va madaniyatni hurmat qilishga, milliy ongni rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratilgan. Jadid pedagogikasi, umuman olganda, o'zining zamonaviy, ilmiy, va amaliy yondashuvlari bilan ajralib turadi. Jadidchilar eski ta'lim tizimini tanqid qilib, uni zamon talablariga moslashtirishga intilishdi. Ular o'quvchilarni faqat kitoblarni yod olishga o'rgatishdan ko'ra, ularni mustaqil fikrlashga, tanqidiy qarashlarga, va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishga o'rgatishga intildilar.

1. Ilmiy va amaliy bilimlar – Jadidchilar an'anaviy diniy ta'limdan tashqari, ilmiy va amaliy fanlarni o'rgatishga katta e'tibor berishgan. Ular o'quvchilarga faqat nazariy bilimlarni emas, balki amaliy ko'nikmalarni ham berishni maqsad qilganlar.

2. Yoshlarni tarbiyalashda milliy qadriyatlar – Jadidlar o'quvchilarga faqat ilm-fan bilan cheklanmasdan, ular milliy madaniyatni va tarixni ham bilib olishlari kerakligini ta'kidlaganlar. Bu orqali ular yoshlarning milliy ongini shakllantirishni maqsad qilganlar.

3. Zamonaviy yondashuvlar – Jadid pedagogikasi, o'zining zamonaviylik va innovatsion yondashuvlari bilan an'anaviy ta'lim tizimidan farq qiladi. Ular yangi o'quv metodlari, darsliklar va pedagogik texnologiyalarni joriy qilishga intilganlar.

4. Ta'limda tenglik va adolat – Jadidchilar, ayniqsa, qizlarni ta'lim olishda teng huquqlilikni ta'minlashga harakat qilishgan. Ular, erkaklar va ayollar o'rtasida tenglikni yaratishga intilishgan va bu masalada jamiyatni o'zgarishga chaqirganlar.

5. Tanqidiy fikrlash va erkinlik – Jadid pedagogikasi o'quvchilarga tanqidiy fikrlash, erkin qarashlarni shakllantirishni va mustaqil fikrlashni rivojlantirishni maqsad qilgan [2].

Jadidchilar va marifatparvarlarning pedagogik yondashuvlari milliy ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqdi. Ularning g'oyalari va qarashlari bugungi ta'lim tizimida hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu pedagogik yondashuvlar, faqat ilmiy ma'rifatni rivojlantirishdan iborat emas, balki milliy madaniyatni asrab-avaylash, tarixni o'rganish, va ijtimoiy adolatni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Jadid pedagogikasining bugungi ta'lim tizimiga ta'siri, uning milliy ta'limga bo'lgan yangicha qarashlari orqali namoyon bo'ldi va shunday bo'lib qoladi.

**Adabiyotlar Tahlili.** Jadidchilar va marifatparvarlarning pedagogik yondashuvlarini o'rganishda bir nechta asosiy adabiyotlar va ilmiy manbalarga murojaat qilish zarur. Bu adabiyotlar asosan jadid pedagogikasining nazariy asoslari, uning amaliy jihatlari va ta'limdagi o'zgarishlarga ta'sirini tahlil qiladi. Adabiyotlar tahlilida jadidlarning ta'limga yondashuvlari, ularning pedagogik qarashlari va ularni amalga oshirishdagi asosiy g'oyalar o'rganiladi. Jadidchilar va marifatparvarlarning pedagogik g'oyalari va qarashlarini o'rganishda eng muhim manba sifatida *"Jadid pedagogikasi"* (Muhammadali, 2010) nomli asarni ko'rsatish mumkin. Ushbu kitobda, jadidlarning ta'lim tizimi va pedagogik yondashuvlari batafsil tahlil qilinadi. Muallif, jadidlarning an'anaviy ta'lim tizimini tanqid qilganligini, ularning maqsadi yoshlarni nafaqat diniy bilimlar, balki ilm-fan va ijtimoiy hayotga tayyorlash bo'lganligini ta'kidlaydi. Muhammadali (2010) ta'kidlashicha, jadid pedagogikasi yoshlarni mustaqil fikrlashga, tanqidiy qarashlarga va zamonaviy bilimlarga asoslangan ta'limga o'rgatishni maqsad qilgan [3].

Jadidlarning milliy ta'limga bo'lgan qarashlari, *"Milliy Ta'limni Rivojlantirishdagi Jadidlar Ta'siri"* (Xo'jaeva, 2015) asarida keng yoritilgan. Bu asarda jadidlarning milliy madaniyat va tarixni asrab-avaylash, o'quvchilarga milliy qadriyatlar bilan birga ilm-fan va amaliy bilimlarni o'rgatishga bo'lgan intilishlari yoritiladi. Xo'jaeva (2015) jadidlarning ta'limni xalqni taraqqiyotga erishishning asosiy vositasi sifatida ko'rishlarini ta'kidlashga urg'u beradi. Jadid pedagogikasi, uning fikricha, milliy ongni rivojlantirishga, yoshlarni o'z xalqining tarixini va madaniyatini chuqur anglashga o'rgatishga qaratilgan. *"Jadidlarning Ta'limdagi Zamonaviy Yondashuvlari"* (Islomov,

2012) nomli asar, jadidlarning pedagogik yondashuvlarining zamonaviy ta'lim tizimiga ta'sirini o'rganadi. Islomov (2012) jadidlarning ta'limdagi innovatsion metodlari va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy qilishdagi roli haqida so'z yuritadi. Asarda, jadidlarning ta'limda yangi o'quv metodlari, o'quvchilarni o'z fikrini mustaqil ravishda ifodalashga o'rgatish, va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga bo'lgan alohida e'tibori ta'kidlanadi. Jadidlarning ilm-fan va ma'rifatga asoslangan ta'lim yondashuvlari hozirgi kunda ham dolzarb bo'lib qolgan [4,5].

*Jadid pedagogikasining asosiy tushunchalari* (Sharipov, 2009) nomli asar, jadidlarning pedagogik g'oyalarini o'zida mujassam etgan muhim manbadir. Sharipov (2009) jadidlarning ta'limda erkin fikrlash, mustaqil qarorlar qabul qilish va zamonaviy bilimlarni o'rgatish maqsadida ilgari surilgan tushunchalarni tahlil qiladi. Bu asarda jadidlarning ta'limni o'zgarishlarga yo'naltirish va uning sifatini oshirish bo'yicha amalga oshirgan sa'y-harakatlari haqida so'z boradi. Jadidlarning ta'lim tizimida izlagan yangiliklari hozirgi ta'lim tizimiga katta ta'sir ko'rsatgan. Jadid pedagogikasida ayollarning ta'limiga alohida e'tibor qaratilgan. Bu borada "*Jadid Pedagogikasyda Ayollar Ta'limi*" (To'raqulov, 2014) asari muhim ahamiyatga ega. To'raqulov (2014) jadidlarning ayollarga ta'lim berishdagi yondashuvlarini, ularning jamiyatdagi o'rnini anglash va ijtimoiy taraqqiyotdagi rolini oshirishga qaratilgan sa'y-harakatlarini o'rganadi [6,7]. Jadidchilar ayollarning ta'lim olishida tenglikni ta'minlashni, ular uchun maxsus ta'lim tizimlarini yaratishni va qizlarning ilm-fan va ijtimoiy hayotga faol ishtirok etishini qo'llab-quvvatlashni o'zlarining asosiy g'oyalaridan biri deb bilganlar. Jadidchilar va marifatparvarlarning pedagogik yondashuvlari, milliy ta'lim tizimida katta o'zgarishlarga olib kelgan. Ularning pedagogik qarashlari ilm-fan, ma'rifat, milliy qadriyatlar va ijtimoiy taraqqiyotning o'zaro uyg'unligini ta'minlashga qaratilgan. Jadidlarning ta'limga bo'lgan yangicha qarashlari, nafaqat o'sha davrning ta'lim tizimini, balki bugungi kundagi ta'lim yondashuvlarini ham shakllantirishda o'z ta'sirini ko'rsatdi [8].

**Xulosa.** Jadidchilar va marifatparvarlarning pedagogik yondashuvlari, o'z davrining ta'lim tizimiga bo'lgan yangi qarashlarini aks ettiradi va bugungi ta'lim tizimida ham o'zining ahamiyatini saqlab qolmoqda. Ularning ta'limdagi yangicha yondashuvlari ilm-fan va ma'rifatni milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirishga, yoshlarni zamonaviy bilimlar va mustaqil fikrlashga o'rgatishga qaratilgan edi. Jadid pedagogikasining asosiy xususiyatlari — ilmiy va amaliy bilimlarning muhimligi, milliy madaniyatni asrab-avaylash, tenglik va adolatni ta'minlash hamda erkin fikrlash va tanqidiy qarashlarni rivojlantirish kabi prinsiplar bugungi ta'lim tizimining shakllanishida muhim rol o'ynagan. Ularning pedagogik goyalari nafaqat o'sha davrda, balki hozirgi kunda ham ta'lim tizimiga yangi qarashlar, innovatsiyalar va o'zgarishlarni kiritishga undaydi. Jadidlarning ta'limdagi ijtimoiy, ilmiy va madaniy yondashuvlari, hozirgi ta'lim tizimi uchun ham muhim yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ularning

pedagogik qarashlari va goyalari, yoshlarni nafaqat ilm-fan, balki milliy ma'naviyat va ijtimoiy mas'uliyat bilan birga tarbiyalashning ahamiyatini yana bir bor ta'kidlaydi. Jadid pedagogikasining bugungi ta'lim tizimida davom etayotgan ta'siri, uning ilg'or fikrlarini amalga oshirishga intilish orqali kelajakda yanada rivojlanadi.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov, I. (2018). *Jadidchilar va Marifatparvarlarning Ta'limdagi Yondashuvlari*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Devoni.
2. Mirzaev, M. (2014). *Jadid pedagogikasining etnopedagogik asoslari*. Nukus: Qoraqalpog'iston Davlat Universiteti.
3. Muhammadali, S. (2010). *Jadid pedagogikasi*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
4. Xo'jaeva, D. (2015). *Milliy ta'limni rivojlantirishdagi jadidlar ta'siri*. Toshkent: Ma'naviyat.
5. Islomov, K. (2012). *Jadidlarning ta'limdagi zamonaviy yondashuvlari*. Toshkent: Akademnashr.
6. Sharipov, Z. (2009). *Jadid pedagogikasining asosiy tushunchalari*. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti.
7. To'raqulov, M. (2014). *Jadid pedagogikasida ayollar ta'limi*. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.
8. Abdug'afforov, F. (2013). *Milliy ta'lim tizimidagi o'zgarishlar va jadid pedagogikasi*. Toshkent: Ma'naviyat va Marifat.